

LIEVISKÄNJOEN REITIN KULTTUURIHISTORIASTA JA VESIREITTIYHTEYKSISTÄ

FM kansanperinteen tutkija Mikko Europaeus, heinäkuu 2022

Lieviskänjoen vesireitti kulkee historiallisesti ja kulttuurihistoriallisesti mielenkiintoisissa ja merkittävissä ympäristöissä. Nykyisin Ruokolahden, Sulkavan ja Puumalan rajamailla virtaava joki on ensinnäkin osaa vanhaa Karjalan ja Savon raja-aluetta. *Leuiskåski* eli Lieviskänkoski mainitaan jo vuoden 1545 rajapaikkaluettelossa Jääsken (osa Äyräpäättä), Savon ja Lapveden rajankäynnissä, jossa samalla määriteltiin myös Savon paikallinen eteläraja Karjalaan (Ylönen 1957, 198 – 201).

Toisaalta reitin varrella on myös vanhoja kiinnekohtia ja jäänteitä virtavesien hyödyntämisen elinkeinohistoriasta: esimerkiksi lhalanjärven ja Jukajärven välisellä Kemppilän Myllykoskella on toiminut vielä 1900-luvun alussa veromylly. Myllyssä on ollut apulaitteena myös sarkatamppi eli saran vanutuslaite (Siitonen 1997, 54 – 55, 1987, 198). Lisäksi mainitaan pärehöylä ja saha. 1900-luvun puolivälissä koskessa on kerrottu toimineen myös myllärin omistama pieni sähkölaitos, joka tuotti virtaa lähiseudun taloille ja auttoi Ruokolahden sähköistämässä, joskin toisessa yhteydessä on todettu vuosina 1957 – 58 voimalaitoksen jääneen epäselvien maanomistusolojen takia yritykseksi. (Suomen vesiputoukset: Kemppilän myllykoski, Torsantaka – Jukajärvi -kyläyhdistys: historia). Paikalta on todettu käynnin yhteydessä (2.6.2022) francis-mallisen turbiinin johtopyörä.

Myllyjoen [joissan lähteissä myös Myllypuro] uittohistorian on todettu alkaneen vuodesta 1833: uittavat puut kerättiin Savonkaidan, Riitjärven ja lhalanjärven rannoilta ja laskettiin koskesta alas. Puut jatkoivat matkaansa Jukajärvien ja Lieviskänjoen kautta Saimaan rannalle, jossa tukit ja propsit niputettiin ja halot nostettiin rannalle kuivumaan. Halot lastattiin kuivumisen jälkeen lotjiin ja viettiin Viipurin kautta Suomenlahdelle, osa päätyi aina Pietariin saakka. Uitot kestivät täällä vuoteen 1963. Myllykoskessa on ollut tukkeja varten kolme ohitusränniä (Torsantaka – Jukajärvi kylät ry: historia, inet).

Kemppilän Myllyä on kuvattu 1960-luvulla Ylä-Vuoksen lehtiartikkelissa ”ikimuistaisen nautinnon myllyksi” (Vahvaselkä, V.-P. 1968) mutta ainakaan vuoden 1727 – 28 Viipurin provinssin verotarkastuksessa myllyä ei ilmeisesti vielä esiinny (Ranta 1985, 182 kartta). Vuoden 1777 – 1778 Viipurin läänin verollepanokartassa (kooste Jukajärvi – Torsantaka kyläyhdistys, inet) koskeen on kuitenkin merkitty useitakin (4 kpl) mylly- tai apulaitteiden symboleja. Myllypalsta mainitaan perustetuksi osana yhteisaluetta vuoden 1847 isojaossa (Torsantaka – Jukajärvi- kylät ry: Kemppilän myllyllä tapahtuu, inet).

Lieviskänkoski on toinen alueen vanhoista ”veden varaan” perustetuista tärkeistä keskittymistä. On pidetty mahdollisena, että jo vuonna 1598 olisi sahamyllyn tarvikkeita

toimitettu joko Sulkavan Lohikoskelle tai Lieviskänkoscalle (Lappalainen 1970, 810). Täällä on joka tapauksessa toiminut jo ainakin 1760-luvulle tultaessa muun muassa panimo, jalostamorakennus, keskeneräinen suuri rakennus itse kosken päällä ja kaksi kasarmia työntekijöille. Tutkimuskomission tarkastuksen yhteydessä Lieviskänkoscalle on todettu myös rahdattuina 4000 tukkia (Räihä 2018, 572). Lieviskänkoscen sahamyllystä on säilynyt dokumentteja ja sen on todettu olleen vuokrattuna Hackmann-nimiselle vuokraajalle 1800-luvulla. Mylly on palanut vuonna 1991 (ELKA: Lieviskän kosken sahamylly, inet). Paikalla on todettu käynnin yhteydessä (2.6.2022) uittoränni ja rakennetulla koskialueella vesivoimatuotantoon liittyvä irroitettu francis-turbiinin juoksu- ja johtopyörä.

Esiteolliseen ja teolliseen aikaan liittyvän vesivoiman hyödyntämistä ja uittokautta vanhempaa vesien käytön historiaa alueella edustaa mahdollisesti vettä pitkin kulkenut rahtiliikenne. Jälkimmäiseen voi liittyä tavalla tai toisella myös itse joen nimi: lieviskä-muoto on vanhan painomitan leiviskän (20 naulaa = 8,5 kg, vrt. esim. Virrankoski 1973) ääntellinen variantti. Esimerkiksi edellä viitattu vanha Lieviskänkoscen nimimuoto *Leuiskåski* viitanee siihen että leiviskä-muoto on ollut vielä 1500-luvulla käytössä.

On kuitenkin vaikea varmasti sanoa mihin mahdolliseen historialliseen kerrostumaan vesirahti voisi täällä liittyä ja vai olisiko nimessä kyseessä Lieviskänkoscen muuhun elinkeinotoimintaan (ks. edellä) liittyvä perintö. Esimerkiksi tervan, ehkä edes voin kuljetusta ei voitane sulkea pois, mikäli kyse olisi vesisahan tai -myllyn maakuljetuksia vanhemmasta vesirahdista. Lieviskänjoen vanhimmista vesikuljetuksista ei näytä olevan erityisesti tunnettua perimätietoa saati historiallisia lähteitä eikä jokea tai aihepiiristä ole muistoja esimerkiksi Ruokolahden kotiseutulukemisto -sarjassa. Kemppilän Myllykoskelle todetaan kuitenkin kesäaikaan tieyhteyden olleiden niin huonoja, että myllykuormat tuotiin vesiteitse ja säkit jouduttiin kantamaan rannasta ylös myllyyn (Siitonen 1997, 55). Ei ole mahdotonta näin ollen sekään, että leiviskä-lieviskä-nimet voisivat painomittoina palautua myös viljarahtiin, joko Lieviskänkoscen myllyhistoriaan tai koko jokireitillä liikkumiseen.

Mahdollisia rahtikuljetuksia vielä lähtökohtaisesti vanhempaa vesien käytön historiaa edustaa muinaisiin vesireitteihin ja laajoihin vesiyhteyksiin liittyvä kulkeminen. On todettu, että Savonkaita-järvi on ollut Säämingin erä- ja asutushistorialle merkittävä järvi, josta on voitu kulkea Riitajärven [Riitjärvi] ja Ihalanjärven kautta Jukajärveen ja siitä edelleen joko Lieviskän reittiä länteen Ummistonvedelle tai sitten Lohikosken reittiä Tolvanselälle "tai mihin vain mielitään". Kuvattujen yhteyksien lisäksi myös läheiseltä Ilmajärveltä alkavaa Virtumjoen väylää Ruokolahden Salosaaren edustalle (josta on suurin laivareitti Suur-Savoon Mikkeliin) on pidetty huomattavana yhteysmahdollisuutena. Näille veisyhteyksille, toisaalta Torsanjärven suunnasta lähialueelle ja täältä edelleen esimerkiksi

Savon Pihlaja- ja Puruvedelle, on katsottu kohdistuneen eräintressejä sekä Suur-Jääsken alueelta, että toisaalta Kurkijoen Karjalasta (Lappalainen 1970, 158 – 159).

Torsanjärven – Särkilahden väliltä on todettu Savo-nimistöä (Savonlahti I. nykyinen Puhakanlahti, Savonlampi, Savontaipale), jonka on katsottu liittyvän Säämingin vanhoihin nautintaoikeuksiin, toisaalta kulkureitteihin. (Lappalainen 1970, 167). Savonkaita-nimen(kin) kohdalla on ilmeisesti pidettävä avoinna lähtökohtaisesti kaksi mahdollisuutta; se on siis ollut joko alueen vesireiteillä käytännössä ”Savoon johtava kaita järvi” tai vaihtoehtoisesti Savon suunnasta tullutta eränautintaa tällä alueella ilmentänyt järvi.

Pääsy Savonkaidalle on vesireittien näkökulmasta myös avoin kysymys: tähän voitaisiin mahdollisesti lähtökohtaisesti rekonstruoida ainakin seuraavia ”reittejä” (vrt. esim. Kansalaisen karttapaikka seuraavista kohteista ja paikannimistä): Lökkiönjärvi – Lökkiönjoki – Katosselkä (Saimaa) tai Lökkiönjärvi – Ryönänjoki – Lähtevänjoki – Suur-Tevani – Kuvaja – Rahalampi – Tetrilampi – Suuri Kivistö – Kaidanjärvi – Kurkilampi – Vehkajärvi – Pieni Venhkajärvi – Myllyjoki – Polosselkä / Huuhanselkä (Saimaa). Joukossa kiinnittää huomiota mahdollisesti reittiyhteyksiä indikoivana nimenä Lähtevänjoki. Riippumatta rekonstruktioista tai näkemyksistä on selvää, että nykyisellään Savonkaidasta lähtevä Ruokolahden melontareitti ei aiemmin vesireittinä lähtenyt ”tyhjästä” vaan edellytti laajempia yhteyksiä eri suunnille, mikäli se todella sellaisen osa on joskus ollut.

On vielä huomioitava, että Hiitolanjoen vesistöä avautui vielä ainakin Torsanjärven suunnasta yhteyksiä länsi-lounaan suunnassa eteläiselle Suur-Saimaalle. Tämän suunnan käytön mahdollisesti vanhimmaksi pohjaksi on esitetty Savonlinnan voutintileihin ilmeisesti ikivanhan eränkäynnin jäänteinä vielä 1500-luvulla tallentuneita Jääsken ja Lapveden kihlakuntien nuottakuntia, joiden kaukokalastusreitit olisivat täällä kyseessä.

Toisaalta Kurkijoen Karjalan suunnasta olisi voitu kulkea tätä kautta siis edellä viitatusti Suur-Savon Mikkeliin saakka. Uudempaa kerrosta suunnalla edustavat alueen uittoväylät, kuten esimerkiksi Virtutjoen väylä ja Torsanjärven väylä. Torsanjärven uittoväylän alku on mainittu olevan mukaan Kiventakanen-järvestä, mutta kyseessä on todellisuudessa Kivenkänä-järvi (vrt. esim. metsämuseo Luston perusnäyttelyn uittokartta). Virtutjoen väylä alkaa sen länsipuolelta Ilmajärvestä. Reitillä ainoan telataipaleen on edelleen sanottu olevan Kivenkänä [siis Lappalaisella Kiventakasen] ja Ilmajärven välillä, mutta vedellinen yhteys olisi ollut olemassa aiemmin Kivenkänään [Lappalaisen Kiventakaseen] laskevan Korpijärven ja Ilmajärveen laskevan Virsujärven [Virsulammen] kautta. Virsulampi laskee kuitenkin ainakin nykyisellään Korpijärveen.

On myös oletettu, että Etelä-Saimaan Haapavedeltä kulkivat sekä jääskeläiset Suur-Jääsken Ruokolahdelta että samoin myös lappeelaiset Ruokolahden Salo- ja

Äitsaarien välitse Haapavedelle, nousivat Virtutjokea Ilmajärvelle ja menivät sieltä Torsanjärvelle. Puru- ja Heinävedelle suuntautuneella matkalla ei olisi kuitenkaan tässä tulkinnassa ollut tarkoituksenmukaista kulkea Savon vesille Torsanjärven kautta, vaan jatkaa Simpelejärvelle ja sieltä Matkojärvien [Parikkalan ent. Saaren ja Savonlinnan ent. Punkaharjun Matkolampien] ja Kalajärven reittiä joko Utrasveden Putikonlahden tai Enonlahden [Enanlahden] kautta Puruvedelle (Lappalainen 1970, 158, 176 – 179).

Reitti Torsanjärven ja Suur-Saimaan Haapaveden välille Ilmajärven ja Virtutjoen kautta voitaisiin kuitenkin rekonstruoida viitatuista malleista poiketen osin eri pienten vesiyhteyksien kautta Torsanjärven suunnasta myös seuraavasti: Torsanjoki – Haaroinjoki – Alakoski – Saarenjoki – Vissoi – Änikänjoki – Änikkä – Tervajoki – Ilmajärvi – Ilkonjoki – Ilkonlampi – Vääräjärvi – Nauksenjärvi – Virtutjoki – Haapaveden Virtutjoensuu. Huomionarvoista nimistöä voi edustaa täällä Tervajoki, jos nimi viittaisi rahtikuljetuksiin ja ehkä jopa jokiliikennöintiin, mutta kyseessä voi olla myös vain veden ulkonäköön viittaava nimeämisperuste. Myös yhteys Savonkaita-järveen olisi tällä reitillä lähimpänä Ilmajärveä. Varsinaisen Lieviskän vesireitin tai ainakin alueen vesillä kulkemisen varhaisimpaan historiaan liittyy myös eräitä mielenkiintoisia paikannimiä. Näitä edustaa ensinnäkin Matkolampi (Pienen Jukajärven ja Hympyrän pohjoispuolella ennen Lohijärvelle johtavaa Juurikkaselän Juurikkalahtea). Matko-nimityyppiä on todettu erityisesti Itä- ja Etelä-Savon (Matkojärvi, Matkonjärvi, Matkokoski, Matkovirta, Suuri-Matko jne.) ja osin myös pohjoisen Etelä-Karjalan alueella (vrt. Matkonlampi Ruokolahdella, Matkolampi Rautjärvellä, Pieni-Matko Parikkalan Saarella) erilaisten vanhojen kulkureittien yhteydestä (Europaeus 2022, 11, 135 inet; Lappalainen 1970), paikoin muuallakin (esim. Ilomantsi, Oulainen jne.).

Nimityyppinä ja läpinäkyvydessään harvinaisempi on Reposenniemen länsipuolella ennen Katosselän pohjoispuolista Muikunselkää sijaitseva, tilapäiseen maitse vietävään veneohitukseen palautuva Vetotaipaleenkannas (lähellä myös Vetotaipaleenlahti). Lähellä on myös kalliomaalauksia. Muikkusaarten pohjoispuolella on myös mitä ilmeisimmin maakulkuun viittaava Korkiantaipaleenlahti. Viimeksi mainitut jäävät Saimaan tuntumaan, mutta jokireitin alkuun paikantuva Matkolampi voisi viitata ammoiseen ”oikoyhteyteen” suoraan pohjoisen suurille vesille jo läheltä Jukajärviä.

Lieviskänjoen kulttuurihistoriaan ja toisaalta laajan lähialueen vesillä kulkemisen varhaisvaiheisiin liittyy useita mielenkiintoisia, jos kohta avoimia tai tarkentamista vaativia kysymyksiä. Kohde-esittelyjä voidaan myös vielä monella tavoin listä ja parantaa. Myös useita teemoihin liittyviä käytännön sovelluksia on mahdollista kehittää. Alue tarjoaa runsaasti mahdollisuuksia esimerkiksi uusien erämelontayhteyksien kartoittamiseen.

LÄHTEET

Kirjallisuus ja painetut lähteet

- Lappalainen, Pekka: Säämingin historia I:1 – I:2. Pieksämäki 1970 [I:1], 1971 [I:2].
- Ranta, Raimo: Vanhan Suomen talouselämä vuosina 1721 – 1743. Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia tutkimuksia 130. Jyväskylä 1986.
- Rähä, Antti: Viinanpoltoa ja sahaustoimintaa - ”monialainen” lyijykaivosyhtiö. Teoksessa Paaskoski, Jyrki & Talka, Anu: Rajamaa. Etelä-Karjalan historia I. Keuruu 2018.
- Siitonen, Sulo (toim.): Ruokolahden kotiseutulukemisto, osat I-VI. Ruokolahti-Seura.
- Siitonen, Sulo (toim.): Retkeilijän Ruokolahti. Ruokolahti-Seura. Imatra 1997.
- Vahvaselkä, V.-P.: Ikimuistoksen nautinnon mylly. Ylä-Vuoksi n:o 164. 1968. (kopio, säilytetyllä Kemppilän Myllykosken retkeilyinfraan kuuluvassa rakennuksessa).
- Virrankoski, Pentti: Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi 1600-luvulla. Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia III. Oulu 1973.
- Ylönen, Aulikki: Jääsken kihlakunnan historia I. Vuoteen 1700. Forssa 1957.

Internet

- ELKA (Elinkeinoelämän keskusarkisto): Lieviskän kosken saha-mylly (valokuvaviiteteieto): [Asiakirjan tiedot - Elka \(disec.fi\)](#)
- Europaeus, Mikko: Esiselvitys mahdollisista muinaiskarjalaisista vesireiteistä ja uusista historiapohjaisista erämelontareiteistä Hiitolanjoen vesistöalueelta Saimaalle. Laatokalta Saimaalle -hanke 2020 – 2022.: [ESISELVITYS-2.pdf \(hiitolanjoki.fi\)](#)
- Kansalaisen karttapaikka: [Karttapaikka - Maanmittauslaitos](#)
- Suomen vesiputokset, Kemppilän Myllykoski: [Kemppilän Myllykoski \(suomenvesiputokset.fi\)](#)
- Torsantaka – Jukajärvi kylät ry:
Historia: [Historia - Torsantaka-Jukajärvi kylät ry \(torsantaka-jukajarvikylatry.fi\)](#)
Kemppilän myllyllä tapahtuu: [Kemppilän myllyllä tapahtuu - Torsantaka-Jukajärvi kylät ry \(torsantaka- jukajarvikylatry.fi\)](#)

Muut lähteet

- Metsämuseo Lusto: perusnäyttelyn uittokartta [tekijän valokuvakopioita, myös osakopioita Antti Kanervalta saatuja JPEG-tiedostoina]